

... ja ...

... ja ...

... ja ...

... ja ...

... ja ...

... ja ...

... ja ...

... ja ...

... ja ...

YLIOPISTOMIES MUISTELEE

Osmo Ikola *Oppia ikä kaikki. Muisteloita yliopistomiehen taipaleelta.* Oy Turun Sanomat, Turku 1993. 252 s. ISBN 951-9129-15-4.

Kun monessa mukana ollut mies muistelee, hän kirjoittaa mieluummin ensyklopedista tietoteosta kuin henkilökoh- taista tunnustuskirjaa. Tapahtumien ja tie- tojen tilkkutäkin alle peittyvät kaulaansa myöten niin mies kuin hänen ajatuksensa. Hän paljastaa vain julkikasvonsa sellaisina, kuin hän haluaa ne itse muisteloidensa pei-

lauskuvista lukea. Persoonallisia arvostuk- sia ja kannanottoja voi arvailla rivien välistä ja siitä, mikä on jätetty sanomatta.

Professori Osmo Ikola on ollut mones- sa mukana eikä ainoastaan mukana vaan usein nokkamiehenä. »Oppia ikä kaikki: Muisteloita yliopistomiehen taipaleelta» on kaksi ja puolisataa -sivuinen esitys hänen

monitahoisen julkisen toimintansa vaiheista ja motiiveistakin.

Muistelijan kertojanlaatu on etäinen ja viileä. Sitä kuvaa osuvasti se, että Kuka kukin on -teoksen tiiviit rivit Osmo Ikolasta sisältävät oikeastaan enemmän tietoa hänen suvustaan ja perheestään kuin varsinaiset muistelmat. Intiimeintä, mitä Ikola itsestään paljastaa, on se, kuinka hän tutustui tulevaan vaimoonsa: kaukokirjoittimen välityksellä.

Osmo Ikolan koulu, Turun Suomalainen Klassillinen Lyseo, ja elinikäisiksi ystäviksi tulleet luokkatoverit ovat kirjoittaneet muutamien matkakuvausten ohella muistelmien persoonallisimmat rivit. Prologin mukaan muistelemineen oli saanut herätteensäkin lyseon poikien 55-vuotisloukkakokouksesta Suomen Turussa Herran vuonna 1991. Läheisin ystävä oli tuleva arkkipiispa Mikko Juva. Luokan poikien joukkoon kuuluu lisäksi professoreita, hovi-oikeudenneuvos, lääninrovasti, suurlähettiläs, metsäneuvos jne. Klassillinen Lyseo loi vahvan pohjan yliopistomiehen pitkälle taipaleelle.

Ikolan elämänkaari on komea. Hän nousi merkittäviin asemiin ja tehtäviin nuorena ja eteni kaksiiin kanslerinvaaleihin saakka. Tohtoriksi hän valmistui 1949. Neljän Upsalassa vietetyn lehtorivuoden jälkeen hänet nimitettiin 32-vuotiaana 1950 Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professorin virkaan ja 1962 suomen kielen professorin virkaan, josta hän siirtyi eläkkeelle 1981. Yliopistossa hän toimi kahteen otteeseen dekaanina, kuusi vuotta vararehtorina ja kuusi vuotta rehtorina. Muistelemiseen on siis sekä aineksia että aihetta.

Muistelmissa painottuu alaotsikon mukaisesti yliopistomiehen näkökulma, erityisesti Ikolan kuusivuotinen rehtorikausi. Hän esittelee perusteellisesti — sivullisen mielestä pitkäpiimäisestäkin — yliopisto-

hallinnon kommervenkkejä hallinnon uudistuksesta ja Turun yliopiston rakennusasioista ylioppilaiden yleiseurooppalaiseen liikehdintään asti. Näissä jaksoissa hän siteeraa poliitikkojen tapaan pitkäänkin puheitaan ja kirjoituksiaan johtomotiivina aito oikeassa olemisen ilo.

Yleisempää mielenkiintoa on niillä ajatuksilla ja muistumilla, joita Ikolalla on opetusministeriön roolista yliopistojen vapautta kahlitsemaan pyrkivänä hallintoviranomaisena. Hän kuvaa laajasti opetusministeriön ja yliopistojen tulehtuneita välejä 1970-luvun alkupuolella. Paradoksaalista kyllä, oma kollega omasta yliopistosta puri yliopistoasioissa pahiten, sillä ankarammat jälkisapiskat yliopistojen kehittämisestä Ikola antaa anatomian professori Mikko Niemelle, joka toimi korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkönä 1973–78. Sen sijaan Niemen seuraaja, nykyinen ylijohtaja Markku Linna saa huomattavasti suopeamman arvion eräistä hänen rehtori Ikolaan kohdistamistaan ärtyneistä kannanotoista huolimatta.

Ikola toteaa olleensa ja olevansa puolueisiin sitoutumaton. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei hänellä olisi poliittisia mieltymyksiä. Erityisen sarkastisesti hän suhtautuu ylioppilaspolitiikan vasemmistolaisiin ilmentymiin, eikä keskustapuolueen alueellinen korkeakoulupolitiikkakaan ole herättänyt hänessä sympatioita, semmin kääntäen kun hän katsoo sen kaventaneen Turun yliopiston kehittymismahdollisuuksia. Omaa aluepolitiikkaansa hän näyttää ajaneen paitsi uusia maaseutuyliopistoja vastaan myös Helsingin yliopiston suuntaan. Erityisen kipeä kysymys turkulaisille tuntuu olleen se, perustettiinko Helsingin yliopisto v. 1640 Turkuun.

Ikolan korrektille käytökselle on luonteenomaista, että ihmisiä ei nimeltä mainiten arvostella. Lähinnä vain poliitikot presidentti Urho Kekkosta myöten ja opetus-

ministeriö ovat yllyttäneet häntä teräväm-
pään sanontaan. Muutoin hän asiallisesti
kirjaa ne merkittävät henkilöt, joita hän
asioita hoitaessaan ja yliopistoa edustaes-
saan on kohdannut. Tutkimusalansa ihmi-
set omia opettajiaan ja edeltäjiään lukuun
ottamatta Ikola on yleensä unohtanut. Lau-
rikettusmaisia kärkeviä ja subjektiivisia
kannanottoja on turha etsiä Ikolan kynän
jäljiltä.

Omat virkaveljensä professori Ikola
kuittaa valokuvalla maan kaikkien yliopis-
tojen suomen kielen professoreista vuodelta
1968; Ikolan seurassa ovat Pauli Saukkonen
(kuvatekstin mukaan Sankkonen), Terho
Itkonen, Pertti Virtaranta, Paavo Siro, Heik-
ki Leskinen ja Göran Karlsson. Varsinaisen
muistamisen arvoiseksi heistä osoittautuu
vain Siro, koska hän tuli 1952 hoitamaan
Ikolan hankkimaa ylimääräisen opettajan
tehtävää. Oman laitoksen väkikään ei esiin-
ny muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta
muuta kuin valokuvissa. Poikkeukset ovat
professori Alho Alhoniemi (matkakump-
panina Unkarissa), Eeva Lindén (joka oli en-
nen Ikolaa hoitanut professuuria vt:nä),
Matti K. Suojanen (fennougristikongressin
pääsihteerin ominaisuudessa matkakump-
panina Moskovassa) ja Kalevi Wiik peräti
kaksi kertaa (fonetiikan lehtorin ja profes-
sorin viran haltijana sekä Amerikanmatkan
yhteydessä). Seuraajaansa professori Aimo
Hakasta Ikola ei mainitse sanallakaan. Toki
on muutamia tutkijoita, joita Ikola arvostaa
muistelemalla heitä pitempään ja useaan
otteeseenkin. Heitä ovat akateemikot Lau-
ri Posti, Paavo Ravila ja Kustaa Vilkuna.

Professori Ikola on vaeltanut mahti-
miesten maailmassa. Siellä naiset eivät ole
olleet miehisiä kuvioita sekoittamassa.
Henkilöhakemiston 300 henkilöstä vain 32
eli melko tarkkaan 10 % on naisia. Heistä-
kin suurin osa mainitaan vain yhden kerran.
Kahteen sivuviitteeseen ovat yltäneet pro-
fessori Z. M. Dubrovina, vaimo Sicke Iko-

la, vasemmistopoliitikko Sylvi-Kyllikki
Kilpi, rouva Inkeri Ränk ja presidentti Vig-
dís Finnbogadóttir sekä kolmeen viitteeseen
ainoastaan kuningatar Kristiina kolmen
vuosisadan takaa ja ministeri Marjatta Vää-
nänen. Vielä enemmän miesten maailmas-
ta kertovat ne roolit, joissa Ikolan kohtaa-
mat naiset esiintyvät: rouva, tulkki, vaimo,
yleinen seppeleensitojatar, presidentin tytär,
puoliso, leskirouva. Varmimmin nainen
muistetaan, kun hän on kuningatar, šaahi-
tar, presidentti, presidentinrouva, ministe-
ri, yliopiston rehtori tai edes priimusmaiste-
ri. Kielentutkimusalan naisväestä ovat
esillä vain edellä mainitut professori Dub-
rovina ja dosentti Lindén.

Ikolan naisnäkökulma ilmenee muistel-
missa muutoinkin. Hän ottaa esiin lehti-
uutisen, jonka mukaan Jyväskylän yliopis-
ton rehtori on Pohjoismaiden ensimmäinen
naispuolinen yliopiston rehtori, ja kysyy,
miksi »meillä Suomessa aina halutaan yl-
peillä tuontapaisista asioista». Aiempana
Ikola itsekään ei malta olla lankeamatta
samaan syntiin kertoessaan Turun yliopis-
ton promootiojuhlasta 1960: »Toinen [eri-
koisuus] oli se, että ensi kerran Suomessa
oli priimusmaisterina nainen (Liisa Dahl)».
Kielenhuollon yhteydessä Ikola pohtii mie-
hekkääseen sävyyn naiseen liittyviä nimi-
tysongelmia, jotka aiheutuvat lakimies-
tyyppisistä ammattinimikkeistä.

Vaikka Turun yliopisto ja sen hallinto
ovat Ikolan muistelmassa vahvasti etualal-
la, hän kertoo toki omasta tutkimusalastaan-
kin. Fennicumin arjesta ja historiasta olisi
toivonut tarkempia ja henkilökohtaisempia
muistikuvia. Murrekokoelmat ja äänite-
arkisto ovat saaneet sivun selostuksen ja
Ikolan ehkäpä merkittävin ja läheisin han-
ke, Lauseopin arkisto, pari sivua. Sen pe-
rustamishistoriaan voidaan lisätä eräs sivu-
juonne, jolla oli vaikutuksia vielä 1980-lu-
vullakin. Suomen Akatemian aktien mu-
kaan hankkeen muodollinen käynnistäjä oli

professori Pertti Virtaranta, joka taktisista syistä esitti perustelut ja anoi varat lauseopin (kuten muoto-opinkin) arkistohanketta varten ja joka rahoituksen varmistuttua siirtyi hankkeista huomaamattomasti syrjään.

Omat lukunsa ovat saaneet Turun fennogristikongressi 1980, kielenhuoltotyö ja uusi raamatunsuomennos. Kongressin aikaan Ikolan ura oli upeimmillaan. Hän oli yliopiston rehtori, arvostettu tutkija ja kielenhuoltaja sekä kongressin presidenttinä tutkimusalan kansainvälinen keskipiste. Muisteluisaan Ikola keskittyy hallintomiehen tapaan kongressin valmisteluihin. Arviotaan kongressin sisällöstä ja merkityksestä hän ei esitä.

Suomen kielen lautakunnassa professori Ikola teki pitkän päivätyön, ensin yksitoista vuotta jäsenenä ja sitten yhdeksän vuotta puheenjohtajana. Lautakunnan toimintaa hän valottaa sekä yleiseltä kannalta että yksityisin esimerkein. Ikola kannattaa seitsenjäsenistä suurempaa lautakuntaa ja viittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokuntaan, joka oli 16-jäseninen. Ikola katsoo, että periaatteellisesti tärkeitä kielenkäytön kysymyksiä voi ratkoa vain varsin laaja asiantuntijaelin. Merkittävän muutoksen lautakunnan työhön Ikola toi esittämällä, että mukaan otettaisiin myös kaksi niin sanottua maallikkojäsentä. Uudistus toteutettiin siinä vaiheessa, kun tehtävä siirtyi Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen 1976. Maallikoiden osallistuminen kielilautakunnan työhön on Ikolan käsityksen mukaan ollut rakentavaa ja hyödyllistä.

Lähes kaksikymmenvuotisen työrupeaman Ikola teki myös raamatunsuomennoskomitean toisena suomen kielen asiantuntijana (toisena kirjailija Lassi Nummi). Tämän komennuksen vaatima työmäärä on ollut valtava, koska pelkästään kokouksia on ollut satoja. Voi vain kunnioittaen ihmetellä, kuinka Ikola on löytänyt tähänkin teh-

tävään aikaa lukuisten muiden velvollisuuksiensa lomasta.

Ikola ennätti olla professorin virassa peräti 32 vuotta. Yhtä pitkän rupeaman hän oli Virittäjän toimitusneuvostossa. Sananjalan päätoimittajana hän toimi 30 vuotta, Suomen Kielen Seuran esimiehenä 17 vuotta ja Sanakirjasäätiön valtuuskunnassa 16 vuotta. Nämä fennistiikan kannalta tärkeät näköalapaikat jäävät kirjassa kovin vähälle. Virittäjän lukijakuntaa ajatellen kaipaisi näistä asioista näkemyksellisempää ja perusteellisempaa muistelua.

Professori Ikolan elämä on mallikas esimerkki pitkälle ulottuneesta ja moniaalle haaroneesta toimeliaisuudesta. Hänen muistelmansa kertovat akateemisesta tutkijasta, joka ei ole sulkeutunut tutkijankammioonsa. Ura lähtee nousuunsa jo varhain ja on korkeimmillaan juuri eläkeiän kynnyksellä. Eläkkeelle siirtyminen ei merkinnyt Ikolan jättäytymistä syrjään, vaan hänen luottamustoimensa itse asiassa lisääntyivät tässä vaiheessa. Vasta nuorekkaana 70-vuotiaana hän on vähentänyt yhteiskunnallista ja ammatillista osallistumistaan.

Elämäkertansa Ikola on kirjannut julkisen toimintansa, asiallisesti ja kuivakkaasti. Kielentutkijalle se ei anna paljoakaan uutta, eikä se taritse reheviä kulttuurihistoriallisia muistamuksia autenttisia ajankuvia etsivälle lukijalle. Menneisyyden muistoissa on turkulainen rehtori ja yliopistomies, jota kiinnostavat enemmän yliopistomaailman vapaus ja asiantuntemus sekä sen vastakohtana opetusministeriön poliittiset suitsimispyrkimykset ja asiantunteamattomuus kuin esimerkiksi fennistiikan tutkimuspolitiikka ja tutkimussisällöt. ■

RAIMO JUSSILA

*Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,
Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Sähköposti: Raimo.Jussila@domlang.fi*